

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Историята е казала вече утвърдителната си дума за Плеханов като виден теоретик на марксизма и забележителен деец на международното социалистическо движение. В своята забележителна реч на тържественото заседание по случай 250-годишния юбилей на Съветската академия генералният секретар на ЦК на КПСС Леонид Илич Брежнев нарече Г. В. Плеханов пионер на марксистката мисъл в Русия, който наред с такива крупни дейци на прогресивната обществена мисъл в Русия като А. Н. Радищев, Н. И. Новиков, В. Г. Белински, А. И. Херцен, Н. Г. Чернишевски и Н. А. Добролюбов е дал своя принос за духовното пробуждане на Русия, за формиране на революционното съзнание у руския народ и по този начин е подготвил почвата за великия подвиг на ленинския гений, за създаването на революционната партия на работниците и селяните, за победата на Великия октомври.⁹²

В никоя друга страна и в никоя друга социалдемократическа партия след Русия и Руската социалдемократия Плеханов не е имал онова влияние, което има за България и за българската социалдемократия. Неговите съчинения допринесоха извънредно много за затвърдяването на здравите теоретически и принципиални основи на нашата партия, тя му дължи твърде много за своята ясна научна мисъл и непоколебим социалистически революционен дух. Но именно защото българската социалдемократия остана вярна на революционните социалистически идеи, тя се обяви рязко против него и осъди най-решително неговия преход в лагера на опортюнизма и социалпатриотизма.

Когато оценяваме влиянието и връзките на Плеханов с българското социалистическо движение, не може да не подчертаем, че въпреки неговите грешки и колебания това влияние в основни линии е положително и благотворно, независимо от факта, че в началото на века и особено в годините на Първата световна война то започва да тежи с отрицателната си страна. Неговият огромен авторитет в известна степен, макар и временно, засенчваше това ново, което Ленин внесе в съкровищницата на марксизма. До края на живота си Плеханов остана на позициите на стария марксизъм, позиции, които го доведоха до фактическо отстъпление по редица въпроси на теорията и практиката на работническото движение.

Като революционно марксистко течение, близко и родствено до болшевизма, българското теснячество се развиваше по съвсем друга, противоположна линия. Въпреки неотразимото влияние на Плеханов в годините на войната партията на тесните социалисти започна да се разграничава от него, да критикува и да отхвърля някои негови догматични становища. Това беше историческа крачка на българските марксисти на страната на ленинизма, което ги характеризира като самостоятелни и верни на Марксовото учение дейци.

Българските марксисти, разочаровани от своя учител, намериха, макар и с колебание, верния път. Преминаването на страната на Ленин и на ВОСР показва началото на края на един противоречив и неравномерен процес на съзряване на теснячеството като течение, стоящо най-близко и родствено на болшевизма.

По ред въпроси още до войната Благоев вече се различава от Плеханов. В техните гледища за партийната дисциплина и демократическия централизъм, за внасянето на социалистическо съзнание сред работническата класа, за стихийността и съзнателността в работническото движение, за профсъюзите, по редица философско-теоретически въпроси и др. забелязваме едно неафиширано разграничаване, една нова тенденция, която постепенно си пробива път и която все повече тласка Благоев и тесните социалисти към Ленин и болшевиките, тенденция, която подготвяше партията да възприеме ленинизма и критично да се отнесе към Плеханов. Този процес на постепенно натрупване на количествени

⁹² „Литературная газета“, № 41 (4535), 8 октябрия 1975.

елементи неминуемо щеше да доведе и по-късно доведе партията на тесните социалисти до ленинизма. И това не е случайно, а напълно закономерно за една партия, каквато беше партията на тесните социалисти, непримирима към враговете на марксизма вън и вътре в социалистическото движение. Това своеобразно критично отношение към Плеханов различаваше тесните от анархолибералните и широките, в печата на които нямаше нито гласно, нито мълчаливо критично отношение към Плеханов. Тази тенденция имаше за резултат постепенното увеличаване на въпросите, по които Плеханов и тесните по-късно ще се разделят, и за появата на една нова тенденция — сближаване на Плеханов с широките и анархолибералите. Плеханов започна повече да импонира на широките и анархолибералите, които от 1910 г. са вече в една партия. Това се вижда и от техния повишен интерес към Плеханов. Издаването на Плехановите съчинения става почти монопол на анархолибералите.

Интересно е да се спомене, че за периода от 1904 до 1914 г. са публикувани двадесет работи на Плеханов както в отделни издания, така и в сборници и печата. От всички тези двадесет работи издателството на тесните социалисти издава само две работи на Плеханов: „Патриотизъм и социализъм“, публикувана в сборника под същото заглавие през 1905 г., и книгата „Основни въпроси на марксизма“, издадена през 1908 г. Всички останали преводи са издание на Георги Бакалов. Неговите богати издателски възможности, както и това, че центристките му възгледи го сближаваха повече с Плеханов, импулсираха неговата издателска дейност. Разбира се, Бакалов превеждаше и произведения, в които Плеханов пропагандираше и защитаваше марксизма.

Когато изброяваме въпросите, по които тесните още до войната обективно заемаха позиции, които ги нареждат по-близо до Ленин, отколкото до Плеханов, не бива в никакъв случай да се прави изводът, че в очите на тесните социалисти Плеханов е вече развенчан. Неговите грешки и колебание още не се забелязват от тесните, открито те не говорят за разногласия с него, не полемизират. За тях той е виден теоретик на марксизма и те продължават да се отнасят със същото голямо уважение към него. Плеханов в тези години е

заедно с Ленин в борбата против ликвидаторите, против троцкисткия Августовски антипартиен блок. За тесните социалисти Плеханов си остава същият авторитет, въпреки домогванията и на широки, и на анархолиберали да го обсебят, да го привлекат на своя страна в полемиката с тесните социалисти. Оценявайки обективно Плеханов, тесните виждаха правилно и с основание, че неговите съчинения са им нужни, полезни и необходими в тяхната напрегната идеологическа борба.

Благоев и тесните социалисти бяха ученици на Плеханов, но ученици творчески талантиливи и всичко, което противоречеше на тяхната теория и практика от учителя, те или мълчаливо го отминаваха, или търсеха начин да оправдаят Плеханов със специфичните условия в Русия.

Другият извод, който може да се направи, е, че БРСДП (т. с.) в повечето случаи подкрепяше Плеханов тогава, когато той в тези години стоеше на правилни марксистки позиции. Партията защитаваше и подкрепяше борбата на Плеханов за партийност, против ликвидаторите, против Троцки и т. н. Подкрепата на здравето, критичното марксистко начало у Плеханов бе също една положителна черта у тесните социалисти. Те подкрепяха Плеханов, когато той бе на единни позиции с Ленин или се доближаваше до него. През тези години Плеханов е автор на ред бележити трудове, които Ленин ценеше и препоръчваше на партийните кадри. Така че когато говорим за влиянието на Плеханов, то не бива да се надценява. Благоев и партията на тесните социалисти още преди откритото преминаване на Плеханов на социалпатриотически позиции се отнасят критично, но мълчаливо към неговите грешки и подкрепят това, което е марксистко у него, което остана като трайно завоевание и до днес на руската и международната социалдемократия. Грешките на Плеханов не оказаха дълбоко, решавашо въздействие върху възгледите на тесните социалисти. Плеханов стана един пример, как постъпват и биха постъпили тесните социалисти с всеки, който изменя на пролетарския интернационализъм и на марксизма. За Благоев и тесните социалисти имаше един култ, един авторитет, и това бяха идеите на марксизма. Който по тяхно убеждение лично се отклони от тези идеи, престава да бъде за тях учител и авторитет.

А това беше една от най-положителните черти на тесните социалисти.

Всичко това показва, че още до Първата световна война теснячеството се прояви като своеобразно марксистко, революционно течение не само на международната арена, но и в непримиримата си борба против българския опортюнизъм, като не се побоя да извърши в своите редове три разцепления. Като ляво марксистко течение то се прояви и спрямо Плеханов, като по същество критически се отнесе към неговите грешки и същевременно се доближаваше до единствено последователното революционно течение в руската и международната социалдемокрация — болшевизма.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

I. Трудове на класиците на марксизма-ленинизма

- Маркс, К. и Фр. Енгелс. Манифест на Комунистическата партия. Съч. Т. 4. С., БКП, 1975.
- Маркс, К. и Фр. Енгелс. Писмо на Фр. Енгелс до редакцията на сп. „Социалдемократ“. Съч. Т. 16, ч. II.
- Ленин, В. И. Международният социалистически конгрес в Штутгарт. Съч. Т. 13.
- Ленин, В. И. Въпросът за кооперациите на Международния социалистически конгрес в Копенхаген. Съч. Т. 16.
- Ленин, В. И. Социализмът и войната. Съч. Т. 21.
- Ленин, В. И. Крахът на II Интернационал. Съч. Т. 21.
- Ленин, В. И. Опортюнизмът и крахът на II Интернационал. Съч. Т. 22.

II. Произведения на видни партийни дейци.

- Брежнев, Л. И. Реч пред Десетия конгрес на Българската комунистическа партия. 21 април 1971 г., БКП, 1971.
- Крупская, Н. К. Спомени за Ленин. С., БКП, 1958.
- Плеханов, Г. В. Нашите разногласия. Соч. Т. II.
- Плеханов, Г. В. Социализм и политическая борьба. Соч. Т. II. М—Л. 1923.
- Плеханов, Г. В. Политические задачи русских социалистов. Соч. Т. III.
- Плеханов, Г. В. Русский рабочий в революционном движении. Соч. Т. III.
- Плеханов, Г. В. Рабочий класс и социал-дем. интеллигенция. Соч. Т. XIII.
- Плеханов, Г. В. Речи и реплики. Соч. Т. XIII.
- Плеханов, Г. В. Речи на Амстердамском международном социалистическом конгресе. Соч. Т. XIII.
- Плеханов, Г. В. Еще о нашем положении. Соч. Т. XV.
- Плеханов, Г. В. Критика синдикализма. Соч. Т. XVI.
- Плеханов, Г. В. В Амстердаме. Соч. Т. XVI.
- Плеханов, Г. В. Письма к сознательным рабочим. Соч. Т. XIX.
- Плеханов, Г. В. Год на Родине. Т. I—II (1921).

- Благов, Д. Из История на руската революция. Съч. Т. 19.
- Благов, Д. Върху неутралитета на работническите синдикати. Съч. Т. 10.